מִלְּתָא בְּטַעְמָא

[טז] **לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר ה׳.**

אָמְרוּ למשה, מי גרם לך שלא ליכנס לארץ ישראל? אמר להם, אני גרמתי לעצמי. א״ל, לא הקב״ה עשה לך? א״ל, ח״ו! אפילו אתם רואים שהוא מצדיק את הרשע ומרשיע הצדיק – דעו כי, ״הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, אֵל אמונה ואין עָוֶל, צדיק וישר הוא!״.

אָמְרוּ לאדם הראשון [א], מי גזר עליך מיתה? א״ל, אני הוא שעשיתי לעצמי. א״ל, ולא הקב״ה עשה לך? אמר להם, ח״ו! משל לחולה שהיה מושלך במטה, עלה הרופא וראה אותו, התחיל מְצַוֶּה אותו ואומר, ״דבר פלוני אֱכוֹל, ודבר פלוני לא תאכַל שהוא רע לך. הלך החולה ואכל דבר שהוא רע לו הגיע סופו למות. אמרו לו שכניו, הרופא עשה לך! אמר להם, לא, אני הוא שעשיתי לעצמי שאלולי שמעתי לו שלא לאכול מה שצוני, לא הייתי מת. הוי, ״להגיד כי ישר ה׳״. כך, אמרו לאדם הראשון לא הקב״ה עשה לך שתמות? אמר להם לאו, אני הוא שעשיתי לעצמי, שנאמר, ״מכל עץ הגן, אָכוֹל תֹּאכֵל״ [בראשית ב,טז] – שהוא טוב לך, אבל, ״ומעץ הדעת טוב ורע, לא תאכַל״ שהוא סכנה לך לָמוּת; ועברתי על צִוּוּיוֹ ואכלתי, ואני הוא שעשיתי לעצמי. הוי, ״להגיד, כי ישר ה׳״. **[מדרש אות יד]**

[א] דרש על **אדם הראשון**, שכֵּן במדרש תהלים [ה,ג] – ״א״ר שמואל, 4 מזמורים שהיה אדם הראשון צריך לאומרם, ואמרם **דָּוִד**, ואלו הן: 1) ״לה׳ הארץ ומלואה״. [מזמור כד] ולמה היה לו לאומרו? שבשבילו נברא העולם על מִלֻּאוֹתוֹ. 2) ״השמים מספרים כְּבוֹד-אֵל״. [מזמור יט] שהוא ראה השמים תחילה. 3) ״מזמור שיר ליום השבת״. שהשבָּת פדה אותו מן הדין. [עיין לקמן לקט מדרש, שמשה אָמְרוֹ, ונרמז בְּר״ת פסוק א – **לְמֹשֶׁה!**] 4) ״למנצח אל הנחילות״. [מזמור ה] – שנָחַל העולם תחילה״.

[נמצא: **אדם** – ראוי היה לו; **משה** – אֲמָרוֹ; **ודוד** – יִסְּדוֹ]

עִיקָר מָסוֹרֶת מְדוּיֶּקֶת

א). הַשַּׁבָּת. שִׁי״ן וּבֵי״ת, בְּדגש חזק. **ב) וּלְזַמֵּר – לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן.** מילת **עֶלְיוֹן** תואר **לְשִׁמְךָ**, לזמֵּר לשמך המרומָם. ולא, ״וּלְזַמֵּר לשמך – עליון״ שאז **עֶלְיוֹן** כִּנּוּי **לה׳**, וכפונה אליו. **ג). וֶאֱמוּנָתְךָ.** מלרע. [אולם בערב-שבת המנהג לקרותו מלעיל, וכן המילים: **וַעֲלֵי, עֲלֵי-נָבֶל, גָּדְלוּ.** [סידור **כנסת הגדולה**, עמוד 209 בהערה] **ד). עֲלֵי-עָשׂוֹר.** אין געיא בעי״ן. **ה). בְּמַעֲשֵׂי.** אין געיא בבי״ת. **ו). מַעֲשֶׂיךָ, ה׳.** יפריד, [שהרי פונה לה׳. והמחברן משמע, שמעשיך הם אדוני ח״ו] **ח). לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי-עַד.** יפסיק מעט קודם **וְאַתָּה**, שבפסוק ט, שלא ישָׁמַע מחרף ח״ו. **יא). בַּלֹּתִי.** מלרע. [שלא כדין. וכן **זַמֹּתִי**, [יז,ג] / **דַּלֹּתִי** [קטז,ו], שדינם מלעיל, כמו, ״כִּי **דַלֹּתִי** מְאֹד״ [קמב,ז] / ״כי דִבַּרְתִּי **זַמֹּתִי**״ [ירמיה ד,כח] / ״היום **גַּלּוֹתִי**״ [יהושע ה,ט] / ״**וְסַבּוֹתִי** אני״. [קהלת ב,כ] אמנם לרד״ק שפֵּרש בְּלִילָתִי, שפִּיר בא מלרע, על משקל **חֲנֹתִי**, חֲנָיָתִי] **יב). תִּשְׁמַעְנָה.** עַיִ״ן בשווא נח ונשמעת, ולא, תִּשְׁמַנָה. **יא). בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן.** שי״ן רפויה. ואם היה דגוש, היה נכתב **בַּשֶּׁמֶן הַרענן**, כדין יידוע נכרת. כמו, ״בַּמִּדְבָּר הַגדול״. **יג). כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן – יִשְׂגֶּה.** כך יִשְׂגֶּה הצדיק! ולא, ״כארז – בלבנון ישגה״, שאז פירושו, ״**כארז**, אשר בלבנון ישגה״; **או**, כארז – הצדיק **ישגה בלבנון**. **יִשְׂגֶּה.** יִרְבֶּה. ולא, ״יִשְׂגֶּה״, יִטְעֶה. כמו, ״וּבְרוֹב אִוַּלְתּוֹ, **יִשְׂגֶּה**״. [משלי ה,כג] **טו). וְרַעֲנַנִּים.** אין געיא בוא״ו, ונו״ן שניה דגושה. **טז). וְלֹא.** אין געיא בוא״ו. **עַוְלָתָה.** כתיב: עלתה. **בּוֹ.** דגש חזק.

אֹזֶן, מִלִּין תִּבְחָן

א). לְיוֹם הַשַּׁבָּת. לשירת הלווים על הדוכן ביום השבת. וי״ל ליום השבת, היינו **על השבת** ורעיונותיה וכן בחובת ההודאה ובהשגחת ה׳. (עיין תוכן) **טוֹב לְהוֹדוֹת לַה׳.** ביום השבת, כי אז בטל ממלאכה ונפשו רגועה. **וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ** ה׳, שהינך **עֶלְיוֹן. וי״מ**, שֶׁשִּׁמְךָ עליון על כל השמות. (שנקרא אלהי האלהים וכיו״ב) **ג). וֶאֱמוּנָתְךָ.** טוב לספר על נֶאמנותך לקיים הבטחותיך ליראיך. **בַּבֹּקֶר / בַּלֵּילוֹת.** בכל יום ובכל לילה. **וי״מ**, בְּזֹמַן הגאולה שנמשלה ליום, ובזמן הצרה שנמשלה ללילה שאז יחזיקו באמונה בך, על אף הצרות. [עיין **כב,א** בביאור המילים] **ד). עֲלֵי.** עַל. [צורה פיוטית. כמו, **אֱלֵי**-גִיל = **אֶל** גיל. [איוב ג,כא] / **מִנִּי**-קדם = **מִן** קדם] **עָשׂוֹר.** עֲשָׂרָה. כלי בעל 10 מיתרים. ר״ל, טוב להודות ולזמר לה׳, ולהגיד חסדו ואמונתו עלי עשור, בליווי כלי נגינה. **וי״מ**, עשור ונָבֶל אחד הם. כמו, ״נֵבֶל-עָשׂוֹר״. [לג,ב] **הִגָּיוֹן.** הֶגֶה, קוֹל הֶמְיָה. [בין בְּכלי ובין בפה, גם ימָצֵא בבעל-חי: ״וכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה״, וכן, ״כאשר יֶהְגֶּה האריה״] **הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר.** נעימת הכינור, **וי״מ**, שירה בליוויו. **ה). בְּפָעֳלֶךָ.** בַּבְּרִיאָה! בחכמת הטבע. **וי״מ**, מצוותיך. **וי״מ**, בניסיך עמי. **ו). מַה.** מילת קריאה המבטאת התפעלות, כמו, ״מה אדיר שמך!״ **ז). בַּעַר.** כְּסִיל. (קרוב **לבְּעִיר** = בְּהֵמָה, שהטִפֵּש נמשל לבהמה, שאף לה אין דעת) [עיין מדרש **ט,טז** בהערת ש׳ בובר] **ח). אֶת זֹאת.** מוסב כלפי מטה, בפרח רשעים וכו׳ פסוק ח. [וכך חילקנו] **וי״מ**, כלפי מעלה, כמה גדולים מעשי ה׳, וטוב להודות עליהם. פסוקים ב-ו. **וַיָּצִיצוּ.** הוציאו ציץ. גְּמָר פריחת הפרח. **ט). וְאַתָּה מָרוֹם.** מְרוֹמָם. **וי״מ**, בַּמָּרוֹם, רואה הכל וּתְשַׁלֵּם לאיש כמעשהו. **לְעֹלָם.** לָעַד אתה מרומם. **י). יִתְפָּרְדוּ.** יִשָּׁמְדוּ. כמו, ״וּבְנֵי לָבִיא יתפרדו״. [איוב ד,יא] **יא). וַתָּרֶם כִּרְאֵם קַרְנִי.** הֵרמתָ את קַרְנִי, כְּקַרְנֵי-רְאֵם הארוכות, החזקות העולות כלפי מעלה, ר״ל, נתת לי נצחון על אויבי.

מִזְמוֹר צב

ליום י״ט לחודש:	מזמורים: **צ-צו.**	[3/7]
ליום חמישי בשבוע:	מזמורים: **צ-קו.**	[3/17]
ספר רביעי:	מזמורים: **צ-קו.**	[3/17]

שיר זה ידבר מהשגחת ה׳ בעולמו, שהגם שנראה שהַכֹּל נוהֵג ע״פ הטבע, מכל מקום עֵין משכיל יִרְאֶה בו השגחת ה׳, ויביט עונשי הרשעים וגמול הצדיקים, הגם שה׳ הסתיר השגחתו מעין ההמון למען יהיה מקום לבחירה. ויען שיום השבת הוא עדות על ההנהגה השגחיית ושהעולם לא נמסר אל הטבע והמקרה, כמו שבארתי במקומו, [בראשית ב,א] – לכן נתיַּסֵּד שיר זה ליום השבת.

א. מִזְמוֹר שִׁיר, לְיוֹם הַשַּׁבָּת:

ב. טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָֹה. וּלְזַמֵּר – לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן:

ג. לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר – חַסְדֶּךָ. וֶאֱמוּנָתְךָ, בַּלֵּילוֹת:

ד. עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל. עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר:

ה. כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָֹה – בְּפָעֳלֶךָ. בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן:

ו. מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ!, יְהוָֹה. מְאֹד, עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ:

הצלחת הרשע – זמנית:

ז. אִישׁ־בַּעַר לֹא יֵדָע. וּכְסִיל, לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת:

ח. בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב. וַיָּצִיצוּ, כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן. לְהִשָּׁמְדָם – עֲדֵי־עַד!:

ט. וְאַתָּה מָרוֹם, לְעֹלָם יְהוָֹה:

י. כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ, – יְהוָֹה. ☜ כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ. יִתְפָּרְדוּ, כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן:

הצלחת הצדיק – נצחית:

יא. וַתָּרֶם כִּרְאֵים – קַרְנִי. בַּלֹּתִי, בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן:

יב. וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי. בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים, תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי:

יג. צַדִּיק, כַּתָּמָר יִפְרָח. כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן – יִשְׂגֶּה:

יד. שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָֹה. בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ – יַפְרִיחוּ:

טו. עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה. דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ:

טז. לְהַגִּיד ״כִּי־יָשָׁר יְהוָֹה!. צוּרִי, וְלֹא־עַוְלָתָה* בּוֹ!״:

בפרח הרשעים, הוא ע״מ **להשמדם**, [פס׳ ח]
אך צדיק **יפרח וישגה... דשן ורענן!** [פס׳ יד-טו]

כמו, ״וקרנֵי רְאֵם קרניו, **בהם – עמים יְנַגַּח!**״. וכן, במדבר **כד,ח.** ואף כאן סיים ואמר, **וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי!** (במביטיי לרעה, בשונאיי) **בַּלֹּתִי.** בָּלַלְתִּי, סַכְתִּי את בשרי. **וי״מ**, בָּלַלְתָּ אותי. **בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן.** שמן חדש וטרי שבישמוהו עתה וריחו נודף, ובשרי וראשי נבללו בו, והוא משל על רוב הטובה והתענוג. **וי״מ**, רומז לשמן המשחה שנמשח בו למלך. [ש״א טז,יג] **יב). בְּשׁוּרָי.** במביטיי לרעה, בְּאוֹיְבָי. [שור = הַבֵּט] **מְרֵעִים.** עושֵׂי-רעה. (ואילו מֵרֵעִים = חברים) **יג). צַדִּיק, כַּתָּמָר.** הנותן פירות. לא כַּרָשָׁע שנמשל לעֵשֶׂב. **כְּאֶרֶז.** שענפיו ארוכים וחזקים, וגזעו מחליף! **יִשְׂגֶּה.** ירבה, יצמח ויגדַּל. **יד). שְׁתוּלִים.** התמר והארז, משל לַצדיקים הנטועים בבית ה׳. ר״ל, דבקים בה׳ ונהנים מהשגחתו וטיפולו. **יַפְרִיחוּ.** יִפְרְחוּ. **טו). עוֹד.** לזמן רב. **יְנוּבוּן.** יָנִיבוּ. ל׳ תנובה. יעשו פירות אפילו בשֵׂיבתם, בזִקנָתָם. (״וקוֹיֵ ה׳, יחליפו כח״!) **דְּשֵׁנִים.** מלאים שומן. **וְרַעֲנַנִּים.** מלאֵי לחוּת. (כמו במשה, ״ולא נָס לֵחֹה״, וכן אצל כָּלֵב. [יהשע יד,יא]) ויאריכו ימים כְּדֵי **טז). לְהַגִּיד: כִּי יָשָׁר ה׳! צוּרִי, וְלֹא-עַוְלָתָה בּוֹ!** להגיד בעם כי ישרים דרכי ה׳. **וי״מ**, מסכֵּם דבריו במזמור ואומר, מהנ״ל עולה בידנו, שאכן ״ישרים דרכי ה׳״! **וְלֹא-עַוְלָתָה בּוֹ.** ואין עַוְלָה בו. [עַוְלָתָה = עַוְלָה]

בֵּאוּר המלבי"ם

ב. מדבר נגד שני ההנהגות:
נגד ההנהגה ההשגחיית, **טוב להודות לה'**,
ונגד ההנהגה הכללית ע"פ הטבע, **טוב לזמר לשמך עליון**, שבשם זה נתפרסם ויצא לו שֵׁם גם בין הגוים דקרי ליה אלהא דאלהיא [מנחות קי.] ושהוא עליון על כולם.

ג. כבר התבאר שההנהגה הטבעיית נקראת בשם **אמונה**, כי על שמירת חקי הטבע הבטיח בעת בריאת העולם ויִסַּד חוקי-הטבע "חָק ולא יעבור" שלא ימושו החוקים האלה כל ימי עולם. אבל ההנהגה הפלאית נקראת בשם **חסד**, כי על זה לא התחייב.
והמשורר יציין גילוי שני הנהגות אלה עם **היום והלילה**:
שכמו **שהלילה** הוא ציון העת שבו ינוחו החיים והברואים מפעולותיהם, כן יניח ה' מפעולותיו, עֵת [=בזמן ש] הַטֶּבַע תנהוג ההנהגה.
וכמו **שהבוקר** הוא ציון התעוררות הנבראים אל פעולות ותנועות חדשות, ובו יחדש ה' מעשה בראשית, כן יציין העת שיעשה ה' פעולות חדשות ע"י ההנהגה ההשגחית.

ועל כן יֵאמַר במליצה **להגיד בבקר חסדך**, שהוא עת יתגלה ה' בהנהגתו ההשגחיית ויאיר לעולם בחסדו שהוא נפלאותיו וחסדיו, **ואמונתך** בלילות, עת יעורב אור ההשגחיי והנסיי, בכל זאת תִּשָּׁאֵר אמונתו, שכל מעשי בראשית ישמרו חקיהם ויעמדו על טבעם ושלימותם כפי מה שהטביע אותם בששת ימי הבריאה.

ד. נִגּוּנֵי המוסיקא וערך תנועותיה יתדמו עם ערך העולם הכללי וניגון המוסיקא הכללית אשר יתחלף עֶרְכָּהּ: לפעמים בניגון הדומה **לעשור** – כערך הגלגלים שהם כנור של 10 נימין. [עיין הרמב"ם הלכות יסודי התורה **ג,א** שם מנה תשעה, והגלגל העשירי הוא הארץ] או **בנבל** שהוא של 8 נימין, כנגד חשבון גלגל המזלות ולמטה.

ה. יש הבדל בין פעולה ובין מעשה: הדבר הנגמר ונשלם נקרא **מעשה**. והעסק שעודו מתעסק בו – יקרא **פעולה**. וכן המציאות כולו כמו שהוא נגמר ונשלם עם חקי הטבע הקבועים נקרא **מעשה ה'**, אבל העסק שיתעסק ה' עם השגחתו שבזה ידי היוצר עודם פועלים ועוסקים ומחדֵּש פְּעָלִים לפי ההשגחה - זה נקרא **פעולה**. ועל כן:
נגד החסד שהיא ההנהגה ההשגחיית והנסיית, אומר, **כי שמחתני בפעלך**, כי בו ישמח לבנו בהכיר השגחת ה' וגמולו וענשו.
ונגד הטבע הסדורה בשלימות מראשית קדומים, אמר, **במעשי ידיך ארנן**.

ו. **מה גדלו מעשיך ה'**, מבאר הטעם מדוע חִלֵּק ה' את הנהגתו שהוא לפעמים בטבע ופעמים בהשגחה, ומדוע את "העולם נתן בלִבָּם" עד שלא ימצא האדם תמיד את ההנהגה ההשגחיית, ורבים חושבים שהעולם כמנהגו נוהג ושהכל הוא בדרך הטבע, כי זה במחשבה עמוקה, כדי שיהיה מקום לבחירה ולשכר ועונש, שאם היה מעניש הרשע תיכף והיה כל ההנהגה ע"י השגחה גלויה, היו יראים לעשות רע ולא היה בחירה, וז"ש **מעשיך** הטבעיים הסדורים הם **גדלו**, אבל **מאד עמקו מחשבותיך** בזה במה שצפנת הנהגתך ההשגחיית שיהיה נעלם ונסתר באופן אשר:

ז-ח. **איש בער לא ידע, והכסיל לא יבין כי בפרוח רשעים כמו עשב** הוא כדי **להשמדם עד עד**, שהצלחת הרשעים בעוה"ז הוא שעי"ז ישמדו לעד, ואת לא יבין הבער והכסיל, וזה עצמו [מה שהכסיל אינו מסוגל להבין, זה עצמו] מעומק מחשבות ה' בעולמו שהכסיל לא יבין זאת, כדי שיהיה מקום לבחירה ולשכר ועונש.

ט. **ואתה**, ר"ל והגם שהרשעים פורחים, ופועלי און יציצו, בכ"ז **אתה מרום לעולם**, וידך תשיג אותם לענשם תמיד, כי בשר ודם ימהר לענוש המורדים נגדו:
א) מצד שאין ידו משגת אותם תמיד, **ב)** מצד שמתירא פן ימות ולא יוכל לענשם, אבל אתה – **א)** מרום וידך על העליונה, **ב)** וגם אתה נצחי לעולם.

י. **כי הנה אויביך ה'** – **יאבדו**, מצד שני אופנים:
א) מצד שהם **אויביך יאבדו** שע"י שהם אויבי ה' יאביד אותם בהשגחה,
ב) שגם מעצמם **יתפרדו כל פועלי און**, כי טבע פעולותיהם הרעות תחייב להם הפרידה והֶעְדֵּר החיבור והקיום, ואז באבוד רשעים.

יא. **ותרם כראים קרני**, אז קרן הצלחתי תתרומם משפלותה, **ובלותי** יהיה **רענן כשמן**, הגם שאבלה ואזקין אהיה רענן ע"י שמן משחת ה' שהוא משל על השפעתו (ויכוין **בקרן** על גבורה הגופנית; **ובשמן** על הצלחה הנפשיית. [כמו שפירשתי בישעיה ה,א, בביאור המילות שם)

יב. ואחר שידעתי שהצדיקים תחלתם יסורים וסופם שלוה והרשעים בהפך, לכן:
תביט עיני על השוררים על המביטים עלי **בעת שקמו עלי מרעים**, (והם היו מתבוננים) **ותשמענה אזני** איך שהאנשים השרים היינו המביטים עלי אז, עתה הם אומרים.

יג. **צדיק, כתמר יפרח!**, [כך יאמרו] שכל הרואה, מכיר ואומר שע"י זה עצמו שהמריעים קמים על הצדיק, ע"י זה יפרח כתמר ויתרומם ויצלח.
- והנה התמר פורח ועושה פירות, אבל יש לו חסרון שאחר הפריחה יתמעט ליחותם השרשי ורובם ייבשו אחר הפריחה, ובפרט אם יקוץ את התמר **אין גזעו מחליף,**
- והארז הוא ישׂגה תמיד וגזעו מחליף אם יקוצו אותו, אבל **אינו פורח ועושה פירות,**

והצדיק נמשל לשני העצים: **אל התמר** במה שהוא פורח כמוהו ועושה פרי קדש הלולים, שהם בניו וקיום מינו, **ואל הארז** שהוא עצמו מתקיים בקיום אישיי לנצח ע"י נפשו הרוחנית, שחי לעולם בעולם הנצחי. [ע"פ מדרש תהלים צב,יא]

יד. נגד מה שאמר, "כארז בלבנון ישגה" שהוא מה שהצדיק עצמו יתקיים בקיום האישי, וגם עת יקצץ מעוה"ז ישוב לשגוא בעוה"ב, - אמר **שתולים בבית ה'**, כי השתול הוא העץ הנעקר ממקומו ונשתל במקום אחר, ור"ל הצדיק שנעקר ממקומו שבעולם החמרי (שהם נקראים חצרות ה', שהם כחצר לפני הבית שהוא עוה"ב, כמ"ש התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין) ואז נשתל בבית ה' דהיינו בעולם הנפשות ששם הבית (כמו שביארתי למעלה [עג,יז] "עד אבוא אֶל מקדְשֵׁי-אֵל") ושם ישׂגה כארז בלבנון,
ונגד מה שאמר, "צדיק כתמר יפרח" שהוא מה שיפרח בעוה"ז להשאיר מינו בבנים ובבנות, אמר, **בחצרות אלהינו יפריחו**.

טו. והם **עוד ינובון** וישאו פרי גם **בשיבה** יולידו בנים לקיום המין,
והם עצמם **דשנים ורעננים יהיו** בכחות גופם שיוכלו לעסוק בתורת ה' לקיום אישם.

טז. שיעור הכתוב: **עוד ינובון בשיבה** כדי שיוכל לו **להגיד** ולהודיע לַכֹּל **כי ישר ה' צורי, ולא עולתה בו**, שאין עולה בהנהגתו ממה שנראה לפעמים שהרשעים מצליחים בעוה"ז, כי הכל בהשגחה והצדיקים עתידים לקבל שכרם.

מִזְמוֹר צב – לֶקֶט מִדְרָשׁ וְאַגָּדָה

[יא] מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת.

❖ **מזמור שיר ליום השבת** – ראשי תיבות **לְמֹשֶׁ"ה**. שהוא חִדְּשׁוֹ.
איתא במדרש [שמות רבה א, כח] – "וַיַּרְא בְּסִבְלוֹתָם" – ראה שאין להם מנוחה. הלך ואמר לפרעה: מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע, הוא מת! וְאַתָּה עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע, הם מתים! אמר לו: לֵךְ וַעֲשֵׂה להן כמו שתאמַר. הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח.

❖ "ויצא קַיִן מלפני ה'". – מהיכן יצא? ...ר' חמא בשם ר' חנינא בר ר' יצחק אמר, יצא שָׂטָן כמו שאתה אומר, "הנה הוא **יוצא** לקראתך, וְרָאֲךָ **וְשָׂמַח** בלבו". פגע בו אדם הראשון (=פָּגַשׁ בקין) א"ל, מה נעשה בדינך? א"ל, עשיתי תשובה ונתפשרתי. התחיל אדם הראשון [=אדה"ר] מטפֵּחַ על פניו, אמר, כך היא כחה של תשובה, ואני לא הייתי יודע? מיד עמד אדה"ר ואמר, "מזמור שיר ליום השבת...". אמר ר' לוי, המזמור הזה אדה"ר אָמָרוֹ, ונשתכח מדורו, וּבָא משה וחדשו על שמו, "מזמור שיר ליום השבת טוב **להודות** לה' וגו'." (דורש, טוב **להתוודות** לה') **[בראשית רבה כב,יג]**

❖ ובספר המנהיג **רַבֵּנוּ שלמה** [=רש"י] כתב – "**רַבֵּנוּ שלמה** [לר' אברהם בן נתן מלוניל] לא היה אומר 'ישמח משה', (בשחרית של שבת) והיה אומר 'אתה בחרתנו', [וחותם מקדש השבת] והיה מזכיר 'ותתן לנו ה' אלהינו שבתות למנוחה', כי לא היה יודע מה עניין לשבת 'ישמח משה'. **ורבנו יעקב** מנוחתו כבוד, [הוא ר"ת, נכדו של רש"י] החזיר הדבר לישנו ואמר, כי טעם גדול לַדָּבָר לומר 'ישמח משה', דאמרינן בפרק קמא בשבת [דף י:] – אמר לו הקב"ה למשה, **מתנה** טובה יש לי בבית גְּנָזַי, וְשַׁבָּת שְׁמָהּ, ואני מבקש ליתנה לישראל, לֵךְ וְהודיעָם. "ולהכי תִּקְּנוּ לומר 'ישמח משה' באותה מתנה טובה של שבת...".

❖ ר' לוי אמר, כשאדם הראשון עבר על ציוויו של הקב"ה, ישב עליו בדין לסַפֵּק לו ענשו. כיצד? אתה מוצא בערב שבת [יום שישי] נברא אדם. **בשעה ראשונה** עלה במחשבה; **שניה** נמלך במלאכי השרת; **שלישית** כינס עפרו; **רביעית** גיבלו; **חמישית** עשאו גולם; **ששית** רִקְּמוֹ; **שביעית** נָפַח בו נשמה; **שמינית** העמידו על רגליו; **תשיעית** צִוָּהוּ; **עשירית** חָטָא; **אחת עשרה** נידון; **שתים עשרה** נתגרש. בא הקב"ה ליתן לו איפופסין [גזר-הדין] נכנס השבת, ובאותה השעה פינה הקב"ה לאדם משם (מגן עדן), והיו מלאכי השרת קוראין לו: "ואדם ביקר בל יָלִין, נמשל כבהמות נדמו" (מט,יג) – "כבהמה נדמה" אין כתיב, אלא "כבהמות נדמו" נדמו שניהם. [האדם ואשתו. שלא זכו ללין בגן עדן התַּחְתּוֹן] בא יום השבת נעשה לו סניגור, ואמר לפני הקב"ה, "רבון העולמים, בששת ימי המעשה לא נענש אדם מעולם, ובי אתה מתחיל? זו היא קדושתי, וזו היא מנוחתי?!" ובשביל השבת ניצול אדם מדינה של גיהנם. כיון שראה אדם כחה של שבת, בא לומר לַשבת הימנון: "מזמור שיר **ליום השבת**. א"ל השבת, לי אתה אומר הימנון? אני ואתה נאמַר הימנון להקב"ה! - טוב להודות **לה'**. **[מדרש אות ג]**

[ב] **טוֹב לְהֹדוֹת לַה׳.**

אין לישראל מה שיְּשַׁלְּמוּ להקב״ה אלא הודָיָה בלבד, על כל טובה שעושה עמהם! שנאמר, ״ה׳ אלהַי, אַתָּה – ארוֹמְמֶךָ אוֹדֶךָּ שְׁמֶךָ כי עשיתָ פֶּלֶא!״. [ישעיה כה,א]

כיון שראה דוד שההודיה טובה, אמר, ״הוֹדוּ לַה׳ כי טוב״, (כי טוב להודות לו) [קיח,א]

וכן הוא אומר, ״טוב להודות לַה׳״. **[מדרש קיח,ג]**

ורוח הקדש אומרת, **״מי הקדימני? ואשלם!״** [איוב מא,ג] – מי קִדֵּם לְפָנַי, עד שלא נתתי לו נשמה? ◆ מי מִלֵּל לְשִׁמִי, עד שלא נתתי לו בן זכר? ◆ מי עשה לי מעקה, עד שלא נתתי לו גג? ? ◆ מי עשה לי מזוזה, עד שלא נתתי לו בית? ◆ מי עשה לי סוכה, עד שלא נתתי לו מָקוֹם? ◆ מי עשה לי לולב, עד שלא נתתי לו דמים? [=כסף] ◆ מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית? ◆ מי הפריש לְפָנַי פאה, עד שלא נתתי לו שדה? ◆ מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן? ◆ מי הפריש לְפָנַי חלה, עד שלא נתתי לו עיסה? ◆ מי הפריש לפני קרבן, עד שלא נתתי לו בהמה? זהו שכתוב ״**שׁוֹר** או כֶּשֶׂב או עֵז כי יִוָּלֵדוּ״. [והמשך הפסוק, ״ומיום השמיני יִרְצֶה לְקרבן וכו׳״. ולכאורה נולד **עגל** ומהו שאמרה תורה **שׁוֹר** כי יִוָּלֵד? אלא ר״ל, שלא יִתפאר אדם אם יַקריב שור, ללמדך שאפילו שור זה הנקרב, כבר הקדימך ה׳ לְתִתּוֹ לָךְ) **[ויקרא רבה כז,ב]**

✡✡✡

[ה] **כִּי שִׂמַּחְתַּנִי ה׳ בְּפָעֳלֶךָ.**

א״ר יחזקיהו בשם ר׳ ירמיה, מעשה בתלמיד אחד של רשב״י שירד לארץ הוֹדוּ, ונתעשר, וחזר לארץ ישראל. והיו התלמידים רואין את הרֶוַח שהרויח, והיו מַצְעִירין על עצמן. [שאינם יכולים לעסוק בתורה בלי טרדת פרנסה, כמותו. וכן אמר ר׳ יוחנן: ״רֵיחַיִים בצוארו, ויעסוק בתורה?!״ (קידושין כט:)] והיו מבקשים אף הם לצאת לחוצה לארץ.

מה עשה ר׳ שמעון? לקח את תלמידיו ויצאה עמהם לבקעה, ואמר, ״בקעה, בקעה! התמלאי דינרי זהבו!״. ונתמלאה. אמר לתלמידיו כל אחד ואחד יטול חלקו כל מה שאתם מבקשים, אבל תדעו, שכל מי שהוא נוטל, ממתן שכרו של עולם הבא הוא נוטל״. כיון ששמעו כך משכו ידיהם. התחילו אומרים, ״כי שמחתני ה׳ בפעלך!״. (שראינו מֵעֵין השכר הצפון ליראי ה׳!) **[מדרש אות ח / עיין לעיל לא,ג; לד,ט]**

יושבי ארץ ישראל מובטחים לִזכות לעוה״ב. (כתובות קיא.) אמנם אפשר לצאת לחו״ל ולהתעשר, אבל דיירי קבע בארץ ישראל זוכים למה שהוא שוה יותר מכסף וזהב! ואם רוצים הם להמיר שכר ישיבת א״י בכסף וזהב, ביכולתו של רשב״י כבעל מופתים לסדר להם זאת, אבל את חלקם לעוה״ב על **ששמרו תורה בארץ** – יפסידו. נמצא שהיושב בא״י, למרות שאינו זוכה לעושר, הֲרויח יותר מאשר אותו מסכן שיצא לחו״ל, ונתעשר בממון אולם הפסיד מצוות יישוב א״י.

במסכת בבא בתרא [צא.] החמיר **רשב״י** מאד לאסור היציאה מא״י אפילו בשנת בצורת, כל עוד שאפשר לקנות מזון אפילו ביוקר רב. וכן יֵחֵס מיתתם של אלימלך ובניו לירידתם מן הארץ.

ועיין רש״י [בראשית מו,ו] – ״מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעֵשָׂו, בשביל חלקו במערת המכפלה. אמר (יעקב:), **״נכסי חוצה לארץ אינן נדאבי לי.** וזהו ״אשר **כריתי** לי״ (ל׳ כְּרִי, ערֵמָה) העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כְּרִי, ואמר לו, ״טול את אֲלוּ״. ◆ ובמדרש [ב״ר עה,א] – ״ר׳ אמי בשם ריש לקיש אמר - (אמר הקב״ה ליעקב:) **״נכסי חוצה לארץ אין בהם ברכה**, אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך״. שכך הבטיחו, **״שוב לארצך**... (ואז) ואיטיבה עמך״ – ולכן אמר ״נכסי חו״ל אין בהם **ברכה**״, היינו ברכה זו. **[שיחת הר׳ צוריאל לל״ג בעומר, תשס״ח]**

✡✡✡

[ז] **אִישׁ־בַּעַר לֹא יֵדָע, וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת.**

❖ ״אמר ר׳ אלעזר, **ג׳ דברים** מבטלין את הגזירה קשה, ואלו הן – תפילה [קו״ל], וצדקה [**ממו״ן**], ותשובה [**צו״ם**]״. (ירושלמי תענית ב.) – גימטריא של כל אחד = 136, וביחד 408.

איש בַּעַר יבחר לוֹ רק השניים [קול + צום] שאין בהם חיסרון כיס כי יָחוּס על ממונו, ונרמז בשמו **בַּעַר** = גימטריא קו״ל וצו״ם = 272. אך **הכסיל** לא יבין את **זא״ת**, שאינו עושה מאומה משלשתם, שקוֹל ממון וצום, עולים בגימטריא זא״ת. **[ר׳ עקיבא איגר]**

❖ **אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע.** אדם שהוא בַּעַר מישראל ולא למד בינה – חכמי ישראל ילמדוהו בינה, שנאמר, ״בינו בְּערים בעם״. [צד,ח] אבל אדם בקי מאוה״ע, הוא כסיל, לפי שאינו יודע דברי תורה שנאמר, וכסיל לא יבין את זאת״. **[פרקי דר׳ אליעזר יח]**

יש הבדל בין בַּעַר ובין כְּסִיל: **שהבער** הוא אדם הבהמי, (בְּעִיר = בְּהֵמָה) לא יֵדָע אפילו דָּבָר המושג בחוש. אבל **הכסיל** יהיה לפעמים בעל דעה גדול רק שאינו הולך בחוקי-החכמה מפני תַּאֲוָתוֹ וְרִשְׁעוֹ. [שמא הוא מן **כְּסָלִים** = שוּמָן המורֶה על תאוה] **[מלבי״ם, ביאור המילות]**

ויובן כְּפֶל הלשון בפסוק, ע״פ **משל**, חכם אחד המציא מכונה והראה אותה לחבריו החכמים והיו שואלים על כל חלק והוא מסביר. קם אחד מביניהם ואמר כי יתד קטן זה נראה לו מיותר. מיד קם החכם והסביר ענינו, תכונתו וחשיבותו במכונה. בין כך, נגש אליו אדם מהשוק אשר אינו מבין מאומה, ואמר כי יתד זה נראה לו מיותר. קצף החכם ואמר לו, וכי כל יתר הגלגלים והיתדות הינך מבין, ורק יתד זו אינך מבין?! **והנמשל**, הבער אמנם לא ידע, אבל חכמי ישראל ילמדוהו ויוציאו יקר מזולל, ״לתת לפתאים ערמה״, אך הכסיל אשר שבוי בתאוותיו, מורד בהקב״ה בטענה כי אינו מבין את זאת ואת זאת, ובעבור זה אינו מאמין. **אתמהה!** וכי שאר פלאי עולם יודע ומבין? **[מרקחת בשמים]**

[ח–ט] **בְּפָרְחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב... – וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה׳.**

״בפרוח רשעים כמו עשב, ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד״ – מה כתיב אחריו? ״ואתה מרום לעולם ה׳״. שכָּל זמן שהקב״ה נפרע מן הרשעים, שמו מתגדל בעולם, שנאמר, ״**ובכל אלהֵי מצרים אעשה שפטים**, אותה שעה, **אני ה׳!״** (שמות יב,יב)

וכן רחב אומרת, ״כי שמענו את אשר הוביש ה׳ את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגו׳, ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם, כי ה׳ אלהיכם, הוא אלהים בשמים ממעל, ועל הארץ מתחת״. [יהושע ב, י-יא] ◆ **וכן** כתיב, ״והאלילים כליל יחלף״, אותה שעה, ״ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא״. [ישעיה ב, יז-יח] ◆ **וכן**, ״ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו״, ובאותה שעה, ״והיתה לה׳ המלוכה״. (עובדיה א,כא) וכתיב, ״והיה ה׳ למלך וגו׳״ (זכריה יד,ט) ◆ **וכן**, ״כדנא תאמרון להום, אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו, יאבדו מארעא ומן-תחות שמיא אֵלֶּה, עֹשֵׂה ארץ בכחו, מכין תבל בחכמתו״. [ירמיה י, יא-יב] ◆ **וכן**, ״ימתו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם״, אותה שעה, ״ברכי נפשי את ה׳ הללויה״. [קד,לה] **ואתה פותר את כלן כדעת הזה תילי תילים של פסוקים!** ״ויהי בשלם סוכו וגו׳, שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב ומלחמה סלה – נודע ביהודה אלהים!״ [עו,ב-ד] הוֵי, כל זמן שנפרע מן הרשעים, שמו מתגדל בעולם. **[תנחומא תצוה י]**

✡✡✡

[יא] **וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי, בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן.**

(עיין מעשה **דוד והרְאֵם**, בפינת ״אזן מלין תבחן״, לעיל כב,כב – ״ומקרני **רֵמים** עניתני״)

נטל [שמואל הנביא] קרן השמן ובא לצוק על ראשו [של **אליאב**, אח דוד הבכור] וברח השמן לאחריו. כשראה כך אמר, ״גם בזה לא בחר ה׳״. [אמנם זה נאמר **באבינדב**, הבֵּן השני] וכך היה השמן עושה לכולן, כיון שבא דוד, ראה השמן, ורץ מעצמו וניצק בראש דוד. ועל זה אמר, ״ותרם כראים קרני, **בלותי בשמן רענן**״. וכ״כ לְמָה? כי ראה הקב״ה מעשיו של דוד שהיה ראוי לימשח למלכות, שנאמר, ״אהבת צדק ותשנא רֶשַׁע, על כן מָשָׁחַךָ אלהים אלהיך, שמן ששון מחֲבֵרֶיךָ״. [מה,ח] **[ילקו״ש שמואל קכ״ד]**

✡✡✡

[יג] **צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח, כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה.**

- אמר ר׳ יצחק בר אדא, **מה התְּמָרָה** צילָהּ רחוק ממנה, **כך צדיקים** שכרן רחוק מהן עד לעולם הבא שנאמר, ״והיה עקב תשמעון״, (דברים ז,יב) וכתיב, ״שומר הברית והחסד לאהביו, ולשומרי מצותיו לאלף דור״. (שם פס׳ ט)
- **מה התמרה הזאת**, אין בה פסולת: תמרים לאכילה, לולבין להלֵל, [שניטל בְּסוּכּוֹת] וחֲרִיוֹת לסוכה, (שהענפים לסיכוך) הסיב שלה הולך לחיזוק, ועצהּ להדליק [לחימום ולבישול] – **כך ישראל** יש מהם בעלי מקרא, בעל משנה, בעלי אגדה, ואפילו עמֵּי הארצות שבהן גומלי חסדים. [עיין לקט מדרש **א,ב**: ״ועלהו לא יבול״]
- **מה התמרה הזו**, עושה תמרים רטובים מקולסין, (משובחים) וגם עושה סילון [קוצים לשמור על הפרי] – **כך תלמידי חכמים**, שעליהם אמרו ״הֵוי זהיר בגחלתן שלא תִכְוֶה״ [אבות ב,י] שכל מי שאינו נזהר מהם, לוקה, שנאמר, ״וַיִּנָּגַע ה׳ את פרעה נגעים גדולים״. (בראשית יב,יז)
- **מה התמרה הזו**, לִבָּהּ מְכֻוָּן למעלה, **כך ישראל** לבם לאביהם שבשמים.
- **מה התמרה הזו**, יש לה תאוה, **כך ישראל** תאוותן להקב״ה, שנאמר ״נפשי אויתיך בלילה וגו׳״. (ישעיה כו,ט) אמר ר׳ תנחומא, מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן, (חַמַּת, בדרומה של טבריה) והיו מרכיבין אותה ולא היתה עושה פירות. אמר להם דקלי אחד, [מומחה לדקלים] תמר היא רואה מיריחו, ומתאוה לה. [שהיא באה משם, לכן נתאוותה לזכר משם] הלכו והביאו לה ממנה, מיד עשתה פירות – כך כל תאוותן ישראל להקב״ה.

אי מה תמרה הזו אינן עושין ממנה כלים, אף ישראל כך? תלמוד לומר ״**בארז** בלבנון ישגה״. [שממנו עושים, והנמשל בכלים, שיש לָעולם טובה והנאה מישראל]

אמר ר׳ תנחומא, שאלתי אותה לרב הונא (כאשר עלה לישראל, שלכאורה יש צד חסר בתמר שאין עושין בו כלים) ואמר לי ראינוה בבבל, את הדקל, והיו עושין ממנה כלים קטנים ושלחנות ומנורות. (אמנם לא כמו ארז אבל עדיין גם לה תשמיש לעשיית כלים)

מה טעם נמשלו ישראל גם בתמר וגם ארז? (מדה כא, בברייתא של ל״ב מִדּוֹת: כּכח היפֶּה שבשתיהן)

אם היה משבחָן רק בארז, אי מה **ארז** אינו עושה פירות אף ישראל כן?! תלמוד לומר ״צדיק **כתמר** יפרח!״, מה התמר עושה פירות, כך ישראל עושין פירות.

ואם היה משבחָן רק בתמר, אי מה **תמרה** זו אין גזעה מחליף, אף ישראל כן?! תלמוד לומר **ארז**, מה ארז גזעו מחליף, כך ישראל גִּזְעָן מחליף. **[מדרש אות יא]**

✡✡✡

[טז] **לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר ה׳.**

כי בזמן הזה, לְבוֹת בנ״א פוסחים במעשה הָאֵל, בראותם שַׁלְוַת הרשעים ויסורי הצדיקים, [ראה אבות ד,טו] ובזמן העתיד בבא המשיח, יִצָּרְפוּ ויתְלַבְּנוּ וישארו רק אשר יהיו ככסף מזוקק ולא יהיה עוד שלוה לרשעים וייסורים לצדיקים ואז יודו כל העולם כי ישר ה׳! **[רד״ק]**